

УДК 341.1 : 341.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.133>

ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ НАВКОЛИШНЬОМУ ПРИРОДНЬОМУ СЕРЕДОВИЩУ ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІН ДО СТ. 7 СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Бринзанська О.В.,
кандидат юридичних наук
ORCID: 0009-0007-4730-8060

Бринзанська О.В. Заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу як злочин проти людяності: перспективи змін до ст. 7 Статуту Міжнародного кримінального суду.

У статті розглядаються тенденції до перегляду концепції злочинів проти людяності шляхом її доповнення ознаками діянь, що полягають у заподіянні шкоди навколишньому природному середовищу.

Встановлюється, що можливість розширення концепції злочинів проти людяності, охопивши нею заподіяння шкоди навколишньому природного середовища, базується на критиці положень Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 08 червня 1977 року та Статуту Міжнародного кримінального суду про заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу лише в контексті збройних конфліктів, а також про ознаки такої шкоди як масштабної, довготривалої та серйозної, що практично унеможлиблює реалізацію норм зазначених актів.

Досліджуються процеси розробки положень про заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу як злочину проти людяності, що пов'язані з політикою держав або інших урядових інституцій, що спрямована на експлуатацію природних ресурсів та примусове переселення цивільного населення. За таких ознак обґрунтовується позиція, що до злочинів проти людяності, що посягають на навколишнє природне середовище, мають бути віднесені екологічна деградація, експлуатація природних ресурсів та інші діяння, що зумовлюють забруднення або знищення довкілля або зміни клімату.

Констатується, що Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду вивчає можливості перегляду елементів злочинів, що охоплюються юрисдикцією МКС та включення до них безпосередньо тих, що стосуються шкоди навколишньому природному середовищу. Пропозиції, направлені до Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду, підлягають оформленню у єдиний Програмний документ.

Підсумовуються пропозиції окремих наукових та міжнародних неурядових організацій щодо внесення змін до Статуту Міжнародного кримінального суду, до яких належать введення до концепції злочинів проти людяності ознаки нападу на навколишнє середовище або на його окремі елементи; доповнення ст. 7 Статуту МКС положеннями про вчинення діянь, визначених у пунктах «a», «b», «d», «k», шляхом заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу тощо.

Ключові слова: злочини проти людяності, навколишнє природне середовище, екологічний злочин, екологічна деградація, забруднення, експлуатація природних ресурсів, напад.

Brynzanska O. Damage to the natural environment as a crime against humanity: prospects for changes to Art. 7 of the Statute of the International Criminal Court.

The article examines trends in revising the concept of crimes against humanity by adding signs of actions that include damage to the natural environment.

It is established that the possibility of expanding the concept of crimes against humanity to include damage to the natural environment is based on criticism of the provisions of the Additional Protocol to the Geneva Conventions of June 8, 1977 and the Statute of the International Criminal Court on damage to the natural environment only in the context of armed conflicts, and also about the signs of such damage as widespread, long-term and severe, which made it practically impossible to implement the norms of the mentioned acts. On such grounds, the position is substantiated that crimes against humanity that encroach on the natural environment should include environmental degradation, exploitation of natural resources, and other actions that lead to pollution or destruction of the environment or climate change.

The processes of developing provisions on harming the natural environment as a crime against humanity, which are related to the policy of states or other government institutions, aimed

at the exploitation of natural resources and the forced resettlement of the civilian population, are being studied.

It is noted that the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court is studying the possibility of revising the elements of crimes covered by the jurisdiction of the International Criminal Court and including directly those related to environmental damage. Proposals which are sent to the Office of the Prosecutor of the International Criminal Court are subject to registration in a single Policy Paper.

The proposals of certain scientific and international non-governmental organizations regarding amendments to the Statute of the International Criminal Court are summarized, which include the introduction of the concept of crimes against humanity as a sign of an attack on the environment or its individual elements; addition to Art. 7 of the Statute of the International Criminal Court by the provisions on the commission of actions specified in items «a», «b», «d», «k» by committing damage to the natural environment, etc.

Key words: crimes against humanity, natural environment, environmental crime, environmental degradation, pollution, exploitation of natural resources, attack.

Постановка проблеми. Сучасна концепція злочинів проти людяності, відображена у ст. 7 Статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), не охоплює заповідання навколишнього природного середовища. Тому, беручи до уваги статті 9 та 22 Статуту МКС, а також Елементи злочинів, наразі заповідання шкоди навколишньому природному середовищу може кваліфікуватись як злочин проти людяності виключно за наявності ознак, вже визначених у ст. 7 Статуту МКС. Проте у лютому 2024 року Офіс Прокурора МКС проголосив нову політику у сфері відповідальності за заповідання шкоди навколишньому природному середовищу в рамках механізму МКС, що включає вивчення можливості перегляду елементів злочинів, що охоплюються юрисдикцією МКС та включення до них безпосередньо тих, що стосуються заповідання шкоди навколишньому природному середовищу, а також доповнення Статуту МКС положеннями про інші екологічні злочини, на які могла б бути поширена юрисдикція МКС [1, с. 16]. Цей процес також охоплює пошук можливостей перегляду концепції злочинів проти людяності в напрямі її доповнення ознаками діянь, що полягають у заповіданні шкоди навколишньому природному середовищу. Для цього Офісом Прокурора МКС заплановано розробку нового Програмного документу стосовно відповідальності за заповідання шкоди навколишньому природному середовищу.

Стан опрацювання проблематики. Можливість розширення концепції злочинів проти людяності, охопивши нею заповідання шкоди навколишньому природного середовища вже тривалий час висвітлювалась зарубіжними дослідниками, зокрема, Blum R., Grisafi L., Ngira D., Okoth M., Patel P., Sarliève M. та ін. Натомість в українській науці, незважаючи на те, злочини проти людяності систематично становили предмет досліджень таких науковців як Гнатівський М.М., Зелінська Н.А., Маєвська А.А., Мохончук С.М., Ругало Ю.І. та ін., зазначеному вище питанню приділено лише фрагментарну увагу.

Мета дослідження – розглянути тенденції до перегляду концепції злочинів проти людяності шляхом доповнення ознаками діянь, що полягають у заповіданні шкоди навколишньому природному середовищу.

Виклад основного матеріалу. В основі дослідження можливості розширення концепції злочинів проти людяності в частині шкоди, заповіданні навколишньому природному середовищу, перебуває критика положень Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 08 червня 1977 року (далі – Додатковий протокол I) та Статуту МКС про заповідання умисної шкоди навколишньому природному середовищу лише в контексті збройних конфліктів, а також критика ознак такої шкоди як масштабної, довготривалої та серйозної, абстрактність яких практично унеможлиблює реалізацію норм зазначених актів. Водночас заповідання шкоди навколишньому природному середовищу поза збройним конфліктом є куди більш поширеним. Як зазначає Patel P., «приватні корпорації беруть контроль над величезними площами землі для виявлення та експлуатації природних ресурсів». Прикладом цього є ситуація у державі Філіппіни, коли у вересні 2015 року на 3000 корінних жителів регіону Мінданао було здійснено напад з метою їх вигнання з території проживання, на якій було виявлено запасів вугілля, нікелю та золота [2, с. 175, 178]. За відомостями НГО Global Witness «протягом 2015 року щонайменше три людини щотижня було вбито через захист ними своєї землі, лісів та річок від уряду та бізнес-структур, зацікавлених у великому сільському господарстві, видобуванні корисних копалин, бурінні та викидах токсичних речовин» [2, с. 179].

Grisafi L. відносить до злочинів проти людяності, які потенційно можуть бути кваліфіковані за різними частинами ст. 7 Статуту МКС, екологічну деградацію (environmental degradation) – свідоме доведення навколишнього природного середовища до непридатності для проживання, поєднане з насильством над населенням [3, с. 46]. Як приклад «екологічної деградації» дослідниця розглядає урядову політику Бразилії щодо тропічних лісів Амазонії, ознакою якої є

пріоритет інтересів великих сільськогосподарських корпорацій над вирішенням екологічних проблем, спричинених масових вирубуванням тропічних лісів [3, с. 46; 4, с. 390].

Разом з тим окремі юристи вважають, що екологічна деградація має ознаки злочину проти людяності в контексті вже чинної редакції ст. 7 Статуту МКС, що зумовило звернення до МКС з відповідними заявами. Зокрема, у листопаді 2022 року бразильські екологічні організації Climate Counsel, Greenpeace Brasil та Observatório do Clima направили до МКС заяви про перевірку фактів, які можуть мати ознаки злочинів проти людства, що полягають у вирубці та експлуатації тропічних лісів Амазонії, які супроводжуються застосуванням насильства стосовно місцевого населення та екоактивістів. Зокрема, організаціями Climate Counsel, Greenpeace Brasil та Observatório do Clima було задокументовано та направлено до МКС відомості про 12 000 конфліктів, пов'язаних із земельними та водними ресурсами, що відбулись протягом 2011–2021 років, і супроводжувались до 430 вбивствами, 554 замахами на вбивства, 2290 погроз смерті, 87 випадків тортур і понад 100 000 видворень або виселень корінних народів, традиційних спільнот та інших уразливих груп, здійснених в межах державної політики, підтриманої президентом Бразилії Болсанару Ж. [5]. Також австрійська група екоактивістів AllRise 12 жовтня 2021 року подала заяву до МКС з обґрунтуванням того, що екологічна політика Бразилії матиме наслідком негативний вплив на зміну клімату в усьому світі і до кінця століття призведе до 180 000 смертей, пов'язаних із спекою, а тому її не можна розглядати виключно як внутрішні справи однієї держави [6]. Наразі МКС не надав коментарів цим заявам та не розпочав вивчення відповідних ситуацій.

Ngira D. та Okoth M. розглядають як злочини проти людяності забруднення навколишнього природного середовища (environmental pollution), до яких відносять «акти забруднення, які порушують міжнародне екологічне право загрожують здоров'ю та благополуччю людини». Як приклад такого забруднення наводиться факт розливу нафти, належної компанії «Shell» у дельті річки Нігер, внаслідок чого нафту віднесло в море, що призвело до загибелі риби, вилов якої становив основне заняття та джерело харчування місцевих жителів, ставлячи їх в залежність від держави та неурядових організацій. Тому, завдаючи шкоду певній групі людей, на думку науковців, цей злочин завдає шкоди людству в цілому [7, с. 5]. Разом з тим суттєвим недоліком цієї позиції є скоріше транснаціональний, ніж міжнародний характер злочину, а також його загальна неузгодженість з основними засадами концепції злочинів проти людяно-

сті. Це ж можна зауважити і стосовно іншого прикладу екологічного злочину проти людяності – глобального потепління, яке Ngira D., посилаючись на Eckersley R. розглядає як наслідок діяльності, яка є співмірною зі «зброєю масового знищення, оскільки їх наслідки подібні до наслідків хімічної та ядерної зброї» [7, с. 7]. Проте у цьому разі також виникає така обставина, що шкода, заподіяна навколишньому природному середовищу, є віддаленою та абстрактною, що суттєво ускладнює причинно-наслідковий зв'язок між діяльністю та глобальним потеплінням і власне самою шкодою.

Blum R., Richter E.D., Castleman B., Frank A. та Stanton G.H. розглядають як злочин проти людяності екоцид, який визначають як «умисну або необережну політику, що сприяє ризику для здоров'я людини через масове забруднення або виснаження повітря, води, джерел харчування» [8, с. 3-4]. Досліджуючи екоцид у цьому контексті вказані науковці фактично характеризують його як декілька альтернативних діянь: 1) «екоцид з геноцидальним наміром»; 2) поєднання діянь, що мають як ознаки геноциду, так і екоциду; 3) неумисна недбала або необережна господарська діяльність, що створила ризику або спричинила знищення екосистеми та заподіяла шкоди здоров'ю людей; 4) як усвідомлене недбале ведення господарської діяльності, що створило ризику або спричинило знищення екосистеми та заподіяло шкоди здоров'ю людей [8, с. 8-9]. Отже, науковці трактують злочини проти людяності у спосіб, відмінний від того, що застосований при викладенні ознак цих злочинів у ст. 7 Статуту МКС, фактично розглядаючи екоцид або як один із способів геноциду, або як порушення порядку ведення господарської діяльності, що спричинило або могло спричинити тяжкі наслідки для навколишнього природного середовища, тобто як діяння, яке наразі не є міжнародним злочином.

Хоча наразі МКС не прийняв Програмний документ стосовно нової політики стосовно злочинів проти навколишнього середовища, окремі групи науковців та громадські організації оприлюднили свої пропозиції, направлені до Офісу прокурора МКС.

Зокрема, це коментар групи науковців Bianchini F., Gavira Díaz P., Holt J., Martini P., Sarliève M. та Stuart-Smith R. (University of Oxford, Oxford sustainable law Program, International Nuremberg Principles Academy, School of advanced study University of London, Institute of Commonwealth studies). У пунктах 2.2. «Злочини проти людяності» пропонується визначення нападу на навколишнє середовище, що охоплює діяння, визначені ст. 7 Статуту МКС, та діяння, що призводять до руйнування екосистем, нераціональної експлуатації природ-

них ресурсів та/або їх забруднення або зараження. Напад на навколишнє середовище може становити «множинне вчинення дій, зазначених у ч. 1 статті 7 Статуту МКС [9, с. 10]. Напад на навколишнє середовище також може бути здійснено в контексті державної чи організаційної політики, зокрема у тому разі, коли держава реалізує політику, спрямовану на сприяння безконтрольній експлуатації та руйнуванню.

Також запропоновано ознаки нападу: широкомасштабність та систематичність. Для визначення ознаки широкомасштабності науковці пропонують брати до уваги географічний критерій (масовість кампанії вирубки лісів, забруднення води, зміна клімату з глобальними наслідками); кількісний критерій (кількість потерпілих, здоров'ю яких заподіяно шкоду, яких позбавлено води чи їжі через забруднення води, повітря чи ґрунту); серйозність наслідків нападу, які слід оцінювати в світлі порушень Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 76/300 від 28 липня 2022 року «Про право особи на чисте, здорове та стале довкілля»; тривалість нападу (застосування шкідливих для навколишнього середовища практик, виконання яких заохочується та сприяє через прийняття відповідного національного законодавства протягом тривалого періоду часу або через недотримання чинного законодавства) [10].

Ознаку систематичності Bianchini F., Gavira Díaz P., Holt J., Martini P., Sarliève M. та Stuart-Smith R. пропонують визначати: 1) у світлі оцінки організованості актів насильства (спланованість та скоординованість нападів на територію з незаконною метою, наприклад, для видобутку корисних копалин або лісозаготівлі у місцевостях, у яких така діяльність заборонена, або для торгівлі дикими тваринами); 2) оцінки діяння як об'єднаного єдиним умислом, вчинення якого складається з послідовної та повторювальної сукупності дій (наприклад, послідовний повторюваний надмірний вилов риби, екстенсивна сільськогосподарська експлуатація в тих самих регіонах, операції з небезпечними відходами) [9, с. 11].

Також науковцями пропонується доповнити пункт «d» ч. 1 ст. 7 Статуту МКС положеннями про його застосування у тих випадках, коли депортація або інше примусове переміщення населення є наслідком «руйнування екосистем, нестійкої експлуатація природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища» [9, с. 13].

Разом з тим Bianchini F., Gavira Díaz P., Holt J., Martini P., Sarliève M. та Stuart-Smith R. не розглядають як такий, що потенційно може характеризувати заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу пункт «k» ч. 1 ст. 7 Статуту МКС, у якому визначено такий прояв

злочину проти людяності як «інші нелюдські діяння подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю.» Це пов'язано насамперед з антропоцентричним характером злочинних діянь, визначених у пунктах «a» – «j» ч. 1 ст. 7 Статуту МКС, що, на думку зазначених науковців, унеможлиблює тлумачення формулювання «інші нелюдські діяння подібного характеру» у спосіб, що охоплював би знищення навколишнього природного середовища [9, с. 18].

Як зазначають дослідники, заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу як злочин проти людяності можна інтерпретувати виключно лише тоді, коли воно є наслідком заподіяння великих страждань людям, що виводить за рамки сфери дії цієї статті більшість екологічних злочинів. За таких умов незаконний видобуток корисних копалин, масова вирубка лісів, захоплення земель та інше руйнування навколишнього середовища становитимуть лише «тло», контекст для вчинення злочину проти людяності. Погоджуючись з цим, відзначимо, що навіть за такого підходу традиційна для міжнародного права антропоцентричність урівноважується визнанням заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу контекстуальним елементом для «заподіяння великого страждання» людям. Проте у разі внесення відповідних доповнень до ст. 7 Статуту МКС встановленню підлягатимуть елементи, пов'язані із заподіянням шкоди як людям, так і навколишньому природному середовищу. Тому видається прийнятнішим виділення нападу на об'єкти навколишнього природного середовища, що спричинило заподіяння шкоди, тяжкість якої досягає порогу злочину проти людяності, як окремого злочину.

Експерти іншого стейкхолдера, міжнародної НГО «Міжнародна амністія», порушують питання про міжнародну кримінальну відповідальність корпоративних суб'єктів, які «роблять значний внесок у токсичне забруднення землі, повітря та води, незаконну вирубку лісів, викиди парникових газів та інші випадки широкого, тривалого та серйозного збитку природному середовищу», що розглядається як злочини проти людяності [11, с. 2]. Проте згідно Статуту МКС у чинній редакції МКС не має юрисдикції стосовно юридичних осіб: ч. 1 ст. 25 Статуту МКС передбачає, що Суд має юрисдикцію щодо фізичних осіб. Тому розгляд питання про встановлення міжнародної кримінальної відповідальності корпоративних суб'єктів за заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу є можливим виключно за системних змін до Статуту МКС у частині визначення суб'єкта міжнародного злочину. Як компромісний варі-

ант «Міжнародна амністія» пропонує випрацювати положення про притягнення фізичних осіб за заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу в процесі підприємницької діяльності [11, с. 2].

Пропозиції до Програмного документу Офісу прокурора МКС також направила група науковців з Групи міжнародного екологічного права (IELIG) Азійського товариства міжнародного права (Asian Society of International Law) [12]. У своїх коментарях Devaraj S.J., Naser M., Valdez A.I., Gu J., Jolly S., Maulida L. та ін. зазначають, що Програмний документ Офісу Прокурора МКС має розглядати екологічні злочини, вчинені за межами збройного конфлікту, як елементи злочинів проти людства, ознаки яких визначені у пунктах «а» (вбивство), «b» (внищення), «d» (депортація або насильницьке переміщення населення) та «k» (інші нелюдські дії подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю) ч. 1 ст. 7 Статуту МКС [13, с. 8]. Зазначені науковці наводять приклади ситуацій у Бразилії та Ефіопії, за яких масштабна вирубка лісів, захоплення земель та забруднення навколишнього середовища спричинило примусове переміщення населення [13, с. 9].

Розглядаючи приклади ситуацій у М'янмі та Камбоджі, у яких захоплення земель та умисні підпали пасовищ та посівів, науковці Групи міжнародного екологічного права, дійшли висновку, що у таких випадках зазначені дії повинні бути кваліфіковані як внищення за пунктом «b» ч. 1 ст. 7 Статуту МКС з огляду на жорстокість тактики впливу на цивільне населення [13, с. 9]. У цьому є контексті, на думку Групи міжнародного екологічного права, мають бути внесені зміни до пункту «а» ч. 2 ст. 7 Статуту МКС у частині визначення нападу, що мають містити вказівки на вчинення нападу у межах державної або іншої організованої політики: злочини проти людяності шляхом заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу можуть бути вчинені як державою (її органом або від її імені), так і корпорацією.

Інтерпретація пункту «k» ч. 1 ст. 7 Статуту МКС у контексті заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу охоплює визначення як основного елементу злочину заподіяння значних страждань або тяжкої шкоди фізичному чи психічному здоров'ю у рамках широкомасштабного чи систематичного нападу на цивільне населення. Ці страждання не обов'язково мають бути постійними чи непоправними, але вони повинні призводити до істотних і тривалих перешкод для ведення нормального життя, що перебуває у причинному зв'язку з екологічною шкодою.

Висновки. За результатами дослідження пропозицій наукових та громадських організацій до Програмного документу Офісу прокурора МКС можна виокремити такі імовірні тенденції до перегляду концепції злочинів проти людяності шляхом доповнення ознаками діянь, що полягають у заподіянні шкоди навколишньому природному середовищу:

1) перегляд концепції нападу на цивільне населення; її доповнення вказівкою на напад на навколишнє середовище або його окремі елементи; здійснення такого нападу у рамках державної або корпоративної політики, або реалізації політики, що має наслідком підтримку експлуатацію природних ресурсів або руйнування екосистем; визначення широкомасштабності та систематичності як ознак нападу у розумінні пункту «а» ч. 2 ст. 7 Статуту МКС;

2) окрема регламентація депортації або іншого примусового переміщення населення, спричинених руйнуванням екосистем, експлуатацією природних ресурсів, забрудненням або знищенням навколишнього середовища.

3) доповнення ст. 7 Статуту МКС положеннями про вчинення діянь, визначених у пунктах «а», «b», «d», «k» шляхом вчинення дій, що завдають шкоди навколишньому природному середовищу;

4) перегляд концепції індивідуальної відповідальності фізичних осіб в сторону встановлення міжнародної кримінальної відповідальності корпоративних суб'єктів за заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу; або доповнення ст. 7 Статуту МКС положеннями про притягнення фізичних осіб за заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу в контексті підприємницької діяльності шляхом вчинення дій, що становлять злочини проти людяності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бринзанська О.В. Розвиток політики Міжнародного кримінального суду у сфері відповідальності за заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2024. Серія 18. Право. № 41. С. 12–18. URL: <http://chasopys.law.npu.kiev.ua/nc-41>.
2. Patel P. Expanding Past Genocide, Crimes Against Humanity, and War Crimes: Can an ICC Policy Paper Expand the Court's Mandate to Prosecuting Environmental Crimes? *Loyola University Chicago International Law Review*. 2016. Volume 14, Issue 2. P. 175–197. URL: <https://lawecommons.luc.edu/lucilr/vol14/iss2/5>.
3. Grisafi L. International Environmental Crime in Brazil. *Columbia Human Rights*

- law review*. 2020. Volume 53, Issue 1. P. 28–59. URL: <https://hrlr.law.columbia.edu/files/2020/11/Grisafi.pdf>.
4. Silva-Muller L. & Sposito H. Which Amazon problem? Problem-constructions and transnationalism in Brazilian presidential discourse since 1985. *Environmental Politics*. 2024. Volume 33. Issue 3. Pp. 398–421. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09644016.2023.2220639>.
 5. Busse P., Araújo S. Crimes against humanity committed in the Brazilian Amazon: criminal case filed at the International Criminal Court. *Greenpeace Brasil*. URL: <https://www.greenpeace.org/brasil/imprensa/crimes-against-humanity-committed-in-the-brazilian-amazon-criminal-case-filed-at-the-international-criminal-court/>.
 6. Shelton J. ICC climate crimes suit filed against Brazil's Bolsonaro. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/en/icc-climate-crimes-suit-filed-against-brazils-bolsonaro/a-59480922>.
 7. Ngira D., Okoth M. Conceptualizing Environmental Crimes as Crimes Against Humanity: A Philosophical Justification. *Law & Society: Public Law*. 2015. URL: <https://ssrn.com/abstract=2674065>.
 8. Blum R., Richter E.D., Castleman B., Frank A., Stanton G.H. Ecocide: A Crime Against Humanity? *The 25th Anniversary of the Collegium Ramazzini* (Carpi, Italy on October 25–28, 2007). URL: https://www.academia.edu/1092168/Ecocide_A_Crime_Against_Humanity?email_work_card=view-paper.
 9. Bianchini F., Gavira Díaz P., Holt J., Martini P., Sarliève M., Stuart-Smith R. Comment on OTP Environmental Crimes Policy. *Oxford Smith School*. 16 March 2024. URL: https://www.smithschool.ox.ac.uk/sites/default/files/2024-03/20240316_Comment_on_OTP%20Environmental_Crimes_Policy_Sarlieve_et_al.pdf.
 10. Resolution A/RES/76/300 adopted by the General Assembly on 28 July 2022. United Nations. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/442/77/pdf/n2244277.pdf>.
 11. Comment on ICC-OTP Policy on environmental crimes IOR 30/7864/2024. Amnesty International. 2024. URL: https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2024/03/IOR3078642024_ENGLISH.pdf.
 12. Asian SIL IELIG Members Submitted Their Early Comments to the ICC Prosecutor's Policy Paper on Environmental Crimes. *Asian Society of International Law*. URL: <https://www.asiansil.org/asiansil-ielig-members-submitted-their-early-comments-to-the-icc-prosecutors-policy-paper-on-environmental-crimes/>.
 13. Early comments to International Criminal Court (ICC) Prosecutor's Policy Paper on Environmental Crimes. 15 March 2024. *Asian Society of International Law*. URL: <https://drive.google.com/file/d/11xz1vZOFw8jXshxeG4UJyRRkPTLrz1y3/view>.